

- ЧОВИЋ Б., (1986), Уметност превођења или занат, Књижевна заједница Новог Сада, Нови Сад.
- DALEWSKA-GREŃ H. (1997), Języki słowiańskie, PWN, Warszawa.
- Encyklopedia językoznawstwa ogólnego (1999), Ossolineum, Wrocław, Warszawa, Kraków.
- FRANČIĆ V., (1987), Słownik serbsko-chorwacko-polski, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- PIEŃKOS J. (1993), Przekład i tłumacz we współczesnym świecie, PWN, Warszawa.
- SALONI Z., ŚWIDZIŃSKI M. (1998), Składnia współczesnego języka polskiego, PWN, Warszawa.
- Słownik języka polskiego (1978), PWN, Warszawa.
- Słownik serbsko-polskich homonimów i paronimów (1999), Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza, Poznań.
- СТАНОЈЧИЋ Ж., ПОПОВИЋ Љ. (2000), Граматика српскога језика, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Tłumaczenie. Rzemiosło i sztuka (1996), Węgierski Instytut Kultury, Warszawa.

Navrávačky Dominika Tatarku: človek, rozprávanie, text

Mária Šimková

Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, Bratislava

V príspevku predstavujeme protagonistov, pozadie a špecifiká knihy *Navrávačky s Dominikom Tatarkom*, ktorú práve vydáva Literárne informačné centrum v Bratislave.

1. Dominik Tatarka (14. III. 1913 Plevník – 10. V. 1989 Bratislava)

Slovenský spisovateľ, ktorého nielen slovenskí čitatelia mohli spoznať napr. v dielach Panna záračnica, V úzkosti hľadania, Farská republika, Démon súhlasu. Ako **človek** vo svojom osobnostnom vývine absorboval a súčasne prezentoval mnohé spoločensko-politické pohyby na Slovensku.

Narodil sa v mnohopočetnej rodine ako siedme dieťa z ôsmich – bol jediným synom medzi siedmimi dcérami a po odchode otca na vojnu jediným mužom v dome. Začínal v detstve ako karpatský pastier (vo svojom rozprávaní sa tak identifikuje aj po vyše šesťdesiatich rokoch), postupne sa mu ako nadanému chlapcovi dostalo vzdelania. Študoval na československom reálnom gymnáziu v Nitre (1926 – 1930), na československom reálnom gymnáziu v Trenčíne (1930 – 1934) a na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe (1934 –

1938) odbor českoslovenčina a francúzsky jazyk. Hoci celý jeho život bol výrazne poznačený prostredím, z ktorého vyšiel, búrlivé tridsiate roky 20. storočia ho zdanlivo strhli na opačné póly: oficiálne vystúpil z cirkvi, mimoriadne aktívne sa zúčastňoval študentských demonštrácií a filozofických dišpút. Postupne sa z neho stal ľavičiar, v neskorších pohyboch bol však zaradený medzi buržoázných nacionalistov. V r. 1968 stál veľmi aktívne v prvých radoch proti sovietskej okupácii, za čo si vyslúžil takmer úmrtý list – úplnú likvidáciu svojho mena a diela z oficiálneho kultúrneho diania. Ostal mu mizivý dôchodok, verná manželka, pár slovenských priaznivcov a ostro sledované kontakty s českými disidentmi. V r. 1977 bol prvým Slovákom, ktorý podpísal Chartu. Jeho „postavenie“ ho postupne spájalo aj so slovenským, predovšetkým katolíckym disentom a pred smrťou požiadal o opätovné prijatie do cirkvi.

2. Rozprávanie alebo ako vznikli Navrávačky

V r. 1984 vyšla v exile v Kolíne nad Rýnom kniha D. Tatarku *Písачky*. Jedna z jej čitateľiek, česká spisovateľka Eva Štolbová, ňou bola natoľko oslovená, že využila svoje priateľstvo s Ludvíkom Vaculíkom a získala od neho Tatarkovu adresu, aby mu mohla napísať pozdravný list. Odpoveď prišla pre Tatarkovu chorobu a dlhodobý pobyt v nemocnici až takmer po polroku, ale bola azda o to ústretovejšia – po výmene týchto listov sa medzi D. Tatarkom a E. Štolbovou rozvinul vzťah, ktorý priniesol aj množstvo osobných stretnutí naplnených rozhovormi o živote, detstve, literatúre, umení, politike.

Ako hovorí E. Štolbová, nahrávanie sa začalo náhodou. V rodine si kúpili rádiomagnetofón, čo bol v tom čase najväčší dostupný zázrak techniky, a aj D. Tatarku zaujala možnosť zachytávania povedaného na pásku. Prístroj najskôr zapínali bez konkrétneho zámeru, zabávali sa na jeho možnostiach. Potom prišlo rozhodnutie nahráť na kazety memoáre D. Tatarku, ktorý mal vtedy vyše 70 rokov, bol vážne chorý a značne limitovaný v písaní. Magnetofón s humorom nazýval *z-ne-smrti-ňo-vadlo*. Nahrávalo sa prevažne v byte E. Štolbovej v Prahe, ale aj v Plevníku, Trenčíne, Považskej Bystrici, Malackách a i. Nahrávky vznikali od novembra 1985 do jesene 1986 a výsledkom je 20 audiokaziet – 15 šesťdesiatminútových a 5 deväťdesiatminútových. Prvých 120 prepísaných strán odovzdala E. Štolbová Ludvíkovi Vaculíkovi na prvé čítanie už v januári 1986. Všetkých 20 originálnych kaziet bolo po prepísaní presunutých v záujme ochrany do zahraničia. Archivoval ich český historik a editor Vilém Prečan, ktorý v r. 1976 emigroval do Spolkovej republiky Nemecko a keď o desať rokov neskôr založil v Scheinfelde Československé dokumentační středisko nezávislé literatúry, bolo to vhodné miesto na uchovanie vzácných kaziet. Po návrate z emigrácie založil V. Prečan v r. 1990 v Prahe Ústav pro soudobé dějiny ČSAV, kam bol premiestnený celý scheinfeldský archív aj s kazetami rozhovorov D. Tatarku a E. Štolbovej.

Osobné spomienky D. Tatarku dlho nemali názov. Na jednej strane bola snaha zachytiť už v názve spôsob vzniku a charakter výsledného textu, na druhej strane to bol úplne iný text ako všetky Tatarkove knihy, čo mohlo čitateľom

priniesť príjemné, ale i neprijemné prekvapenie a o to bol dobrý, adekvátny názov dôležitejší. Napokon k výberu názvu prispelo aj zachovanie korešpondencie s názvom poslednej Tatarkovej knihy Písачky. Pomenovanie **Navrávačky** bolo prijaté napriek tomu, že také slovo sa nevyskytuje v bežnej slovnej zásobe, nemá celkom priehľadnú štruktúru a navyše by ho niekto mohol považovať za analogické českému slovu *povídačky*, ktoré označuje nezáväznú ľudové rozprávanie – a to Navrávačky rozhodne nie sú.

Text Navrávačiek vyšiel prvýkrát pod názvom Dominik Tatarka Navrávačky v samizdatovom časopise Fragment K v r. 1986; v r. 1987 vyšiel v samizdatovom vydavateľstve Edice Petlice a v r. 1988 knižne v Kolíne nad Rýnom v exilovom vydavateľstve INDEX, Společnost pro českou literaturu v zahraničí. O rok neskôr boli Navrávačky publikované v dvoch číslach Slovenských pohľadov (č. 7/1989, č. 3/1990). Prvé samizdatové a exilové vydania pripravili M. Šimečka a J. Langoš síce podľa Štolbovej rukopisu, no upravili ho na monológ Dominika Tatarku, na akýsi „uhladený“ výber z jeho spomienok. Nové, kompletne Navrávačky edične pripravil v Literárnom informačnom centre N. Gašaj so zámerom splniť Tatarkovo želanie, aby sa k jeho dielu pristúpilo bez manipulácií a aby boli známe pravdivé fakty o jeho osobe a tvorbe. Nové vydanie tak nesie pečať dokumentu, pokiaľ možno s minimálnym množstvom zásahov, ktoré podrobne analyzujeme v ďalšej časti. Niektoré rozhovory sú presunuté do poznámok, jeden či dva rozhovory sú vynechané, neidentifikovateľné slová, niekedy aj jednotlivé vety sú v texte nahradené značkou [...] – o všetkých zásahoch a ich dôvodoch je čitateľ informovaný v sprievodných komentároch.

3. Navrávačky ako text

Presnejšie by možno bolo hovoriť o texte v úvodzovkách, pretože ide o text, na aký nie je bežný čitateľ zvyknutý: textová = písaná podoba Navrávačiek vznikla ako prepis magnetofónových nahrávok spontánnych rozhovorov dvoch veľmi blízkych osôb a keďže vydavatia si kládli za cieľ čo najvernejšie zachovať pôvodnú podobu rozhovorov vo všetkej ich tematickej i komunikačnej rozmanitosti, výsledný „text“ je akosi formalizovanou kópiou reči, ktorej špecifická boli prenesené na papier dostupnými jazykovými a grafickými prostriedkami v zjednodušenej, nie prísne vedeckej podobe tak, aby boli čitateľsky akceptovateľné (porov. ukážky v závere príspevku).

3.1. Komunikácia v dvoch jazykoch. Repliky pani Štolbovej sú v jej materskom, teda českom jazyku, ale autorka celkom prirodzene používa aj slovenský jazyk, ktorý študovala a ku ktorého použitiu ju „zvádzala“ komunikačná situácia odohrávajúca sa prevažne v slovenčine. Dominik Tatarka zas naopak, ako bývalý pražský študent vtedy presadzovanej českoslovenčiny a človek so stále živými kontaktmi smerom k Čechám, vďačne „podliehal“ vzácnej slobode prejavu a plynulo využíval obidva jazyky. E. Štolbová ho priebežne upozorňovala, aby hovoril po slovensky, pri svojom prehovore sa pýtala na niektoré slovenské slová, príp. ich významy, usúvzťažňovala české a slovenské pojmy a reálie.

Každý zásah, t. j. preklad Tatarkovho či Štolbovej prehovoru do slovenčiny, by narušil osobitosť a aj obsahovú stránku ich rozprávania. V pôvodnej podobe preto ostali nielen celé úseky súvislej češtiny, ale aj jednotlivé gramatické tvary či české výrazy v súvislom slovenskom „texte“. Nijaké úpravy sa nerobili ani v smere správnosti či spisovnosti jednotlivých slov – ostali v takom tvare, v akom ich diskutujúci naozaj vyslovili vrátane prostriedkov obecnej češtiny a dialektov. (Neodstraňovali sa ani slová z okrajových vrstiev slovnej zásoby – vulgarizmy a pod.). Navrávačky tak predstavujú jedinečný a cenný materiál pre sociolingvistické výskumy o vzťahoch slovenčiny a češtiny vo fáze existencie spoločného štátu dvoch národov.

3.2. *Prepis spontánneho rečového prehovoru do textovej podoby.* Na rozdiel od predchádzajúceho bodu v tejto položke nebolo možné v plnom rozsahu uplatniť lingvistické zásady transkripcie reči do grafickej formy, pretože taký „text“ by bol čitateľsky úplne neprijateľný. Na zachytenie mimoverbálnej stránky rozhovorov (intonácia, pauza, dôraz, vzájomné prelínanie replík a pod.) museli vystačiť bežné interpunkčné znamienka a lineárne usporiadanie textu.

Interpunkcia a ďalšie prostriedky. Práve pri takomto druhu „textu“, najmä pri súčasnom počúvaní zachovanej skutočnej podoby prejavu, si človek, aj lingvista, musí uvedomiť pestrosť reči a množstvo výrazových prostriedkov, ktoré sprevádzajú každú reálnu komunikačnú situáciu. V grafickom prepise sme o to všetko ochudobnení. Niektoré sprievodné javy (smiech, kašeľ) sú uvedené v zátvorkách, pretože dokresľujú komunikáciu a v prípade kašľania vysvetľujú príčinu ruptúrnosti výpovede alebo opakovanosti niektorých slov. Avšak emócie (rozhorčenie, nechuť, zanieťenie, váhavosť) nebolo dosť dobre možné zachytiť, aby „text“ napokon nenadobudol podobu akéhosi retrospektívneho scenára.

Z hľadiska klasických komunikačných funkcií výpovede (otázka, rozkaz, oznámenie) je prejav oboch účastníkov neutrálny, miestami až obdivuhodne civilný, prednášaný v rovine informačnej (o čom svedčí aj ojedinelé používanie citosloviec), preto sa otázniky v texte vyskytujú pomerne zriedkavo – pri nadväzovaní replík (tu najmä otázky E. Štolbovej), pri nadväzovaní kontaktu (Tatarovo *viš?*) a pri citátovom spôsobe uvádzania komunikácie iných osôb. Veľmi zriedkavé výkričníky (v celom texte ich je len 158; porov. zoznam najfrekvencovanejších tvarov v závere príspevku) formalizujú skôr dôraz, ktorý účastníci komunikácie vyslovili v konkrétnej výpovedi, a len výnimočne nejaký výkrik alebo priamy rozkaz.

Ďalší priebeh intonácie (klesanie, stúpanie, významový predel bez výraznej pauzy) naznačujú klasické prostriedky: čiarka, bodka, dvojbodka, pomlčka. Dvojbodiek je pomerne veľa. Uvádzajú bežné výpočty, ale aj vnútorné monológy (nasleduje malé začiatkové písmeno) a repliky iných osôb (nasleduje veľké začiatkové písmeno), ktoré nie sú v úvodzovkách, lebo v podstate nejde o osobné vyjadrenia jednotlivých postáv, ale D. Tataro ich prerozprávava vo svojom vlastnom štýle. Pomlčky hovoria o istom významovom zlome vo vnútri výpo-

vede. Bodky a čiarky nie sú vždy umiestnené štandardne podľa spisovnej normy a zvyklostí písaného textu, ale opäť podľa skutočného priebehu intonácie. Bodka v tomto „texte“ nie vždy uzatvára vetu, ale nezriedka oddeľuje len vetné úseky, ekvivalenty vety. Čiarka je niekedy použitá aj na miestach, kde by sa v pôvodnom písanom texte nemusela vyskytnúť, ale v reči bol zjavný intonačný predel. A naopak: niekedy čiarku „nebolo počuť“, preto v prepise nie je, hoci by podľa spisovnej normy mala byť (napr. pred druhou a každou ďalšou zlučovacou spojku v prípade jej opakovaného použitia vo viacnásobnom vetnom člene). Zdanlivo nesystematicky sú čiarky použité pri častiach *no, povedzme* – opäť podľa skutočného priebehu intonácie v konkrétnej výpovedi.

Veľmi častými prostriedkami v Navrávačkách sú pauzy, nedokončené a prerušované výpovede: všetky sú naznačené predovšetkým troma bodkami, ktoré sú pre pauzu a nedokončenú výpoveď výlučným grafickým signálom. Prerušovanie výpovede je zvyčajne zachované v podobe prelínania replík oboch partnerov (porov. ďalej), ale aj u jedného komunikujúceho – zmena toku myšlienky a preskok na inú tému, hľadanie vhodného výrazu sprevádzané opakovaním slov alebo ich útržkov, často v rozdielnych gramatických tvaroch (rod, číslo, pád), čo niekedy takisto vyvolalo náhlu formuláciu novej myšlienky. Všetky tieto javy ostali zachované ako odraz reálnej komunikačnej situácie, momentálneho stavu autora prehovoru (zdravotný stav, psychické dispozície a naladenosti – únava, zaangažovanosť a pod.) i ako bežné figuratívne prostriedky, tu len so špecifickým pozadím pôvodne hovoreného prejavu (opakovanie slov i väčších výpovedných celkov ako zdôrazňovací prostriedok).

Lineárne usporiadanie textu. V Navrávačkách sa striedajú dvaja komunikujúci, čo je zjavne odčlenených replikách (otázka, odpoveď, reakcia) naznačené samostatným uvedením každej repliky po prázdnom riadku. V neoficiálnych, spontánnych prehovoroch, akými sú aj Navrávačky (hoci obaja účastníci vedeli o nahrávaní a mali za cieľ zverejniť rozhovory v podobe písomného vydania), je bežné, že komunikanti rozprávajú súčasne, navzájom si skáču do reči a pod. V tomto smere je výsledný „text“ akoby rozdelený do dvoch častí. Spôčiatku sú dominantné monológy D. Tatarku, do ktorých E. Štolbová vstupuje ako podporovateľ jeho prehovoru (súhlasné *ano*, pomoc pri hľadaní vhodných slov), lebo všetky príbehy sú jej známe z viacerých počutí. Väčšina týchto vstupov E. Štolbovej zaznieva na kazetách akoby v pozadí Tatarkovho súvislého rozprávania, preto je v prepise uvedená nie v osobitných riadkoch vertikálneho členenia, ale v zátvorkách lineárne v rámci jeho vystúpenia. Podľa spôsobu prejavu sú jednotlivé vstupy doplnené aj troma bodkami (pri naznačení vzájomného prerušenia výpovede) alebo základová vetná štruktúra pokračuje bez začatia veľkým písmenom aj v prípade, že výpoveď druhého rozprávača predstavuje novú, ucelenú vetnú štruktúru, ale prvý rozprávač jej vo svojom toku slov neposkytol nijaký výraznejší priestor. Bez týchto zátvorkových replík by bol síce Tatarkov prehovor plynulejší, lineárne hladší, ale obsahovo často nesúvislý a ochudobnený o bezprostrednú účasť komunikujúcej partnerky.

Ako si D. Tatarka a E. Štolbová postupne zvykali na prítomnosť magnetofónu a prechádzali k aktuálnejším témam, do ktorých boli obaja zaangažovaní, tak Navrávačky nadobúdali výraznejší dialogický charakter (niekedy sa roly úplne vymenili a D. Tatarka sa dostal do pozadia). V takýchto častiach sú aj jednoslovné repliky uvedené v samostatných riadkoch, pretože nešlo o „pozadové“ komentovanie či kontaktovanie práve rozprávajúceho partnera, ale o jasne odčleniteľnú výmenu názorov.

3.3. Niekoľko jednotlivých poznámok. Z priorizovaného princípu zachovania autenticity nahrávok a autorského štýlu oboch účastníkov komunikácie vyplynuli aj ďalšie čiastkové zásady. Slovosled ostal zachovaný v plnom rozsahu, a to aj v prípadoch typu *Sme ju vyčarovali...*, pretože každý zásah by narušil autorský štýl a spontánny charakter pôvodného rozprávania. Súčasnému stavu, teda tendencii písania dovedna, sa prispôbil zápis prísloviak typu *navrch, dočista*, ale častice, resp. príslovkové zámená *bohvie odkiaľ, bohvie ako* sú zvyčajne písané osobitne podľa spôsobu ich vyslovenia (podobne *atď.* je rozpísané niekedy osobitne, lebo autor to tak výrazne artikuloval).

Dalo by sa zhrnúť, že tak vo všeobecnosti, ako aj v jednotlivostiach prepísaný „text“ odráža reálny priebeh komunikácie. Jednou, už spomínanou výnimkou bolo nezachytávanie nonverbálnych emocionálnych prejavov (dôraz, rozhorčenie a pod.). Druhým, trochu kompromisným zásahom bolo vynechávanie niektorých kontaktných a konektorických prostriedkov (*vieš, a tak, no, no a tak, povedzme*). O kompromisné zásahy išlo v tom zmysle, že proti sebe stáli dva princípy: zachovanie autenticity navrávania – čitateľsky únosná textová podoba D. Tatarka, ani vzhľadom na svoj vek a zdravotný stav, nenadužíval zbytočne tieto tzv. výplnkové slová (predsa len bol majster v narábaní s jazykom a v jeho vhodnom využívaní aj v rámci rozprávačského „štýlu“), ale niektoré úseky „textu“ sa nimi zrazu zdali trochu prehustené. To, čo bez problémov zniesla hovorená reč, písaná podoba predsa len pociťovala ako trochu rušivé. Takýchto zásahov nebolo veľa, ale v tomto bode je autenticosť relatívnejšia v prospech čitateľskej prijateľnosti. Napriek tomu sú Navrávačky vhodným materiálom aj na výskum spontánnych rečových prehovorov. Každý jazykový zásah bol starostlivo posudzovaný tak, aby sa neublížilo autorovi ani jazyku, ani vnímateľnosti textu, pri ktorého recepcii však treba brať do úvahy jeho špecifiká. A zda aj čitatelia, Tatarkovi osobní známi či neznámi, uvítajú možnosť stretnúť sa s D. Tatarkom v jeho minimálne upravovaných a maximálne zachovaných pôvodných formuláciách a štylizáciách.

Ukážky textu

E. Š.: Já stále nevěřím, že by... Myslím si, že jsi byl výjimečný tím, žeš to tak vnímal. Kluci ostatní se toho stydí, děsí...

D. T.: Ne. V mojej spoločenskej vrstve roľníckych, dedinských detí to bolo tak. O tom sa nepatrilo hovoriť. To bolo povedzme čosi, čo sa hovorí – tabu. (E. Š.: Tabu.) Tabu. To je, o tom sa nehovorí, nielenže to je, ale to je čosi ako sväté. Chcem... zomrieť.

Odišiel, vieš? Povedzme, oplan odišiel. Alebo chudák odišiel. A keďže odišiel, maj sa...
Ľudia plakali, modlili sa...

E. Š.: Oplan je čo?

D. T.: Oplan, taký darebák. Taký planý človek, vieš? No a čo...

E. Š.: A čo tam ešte vzniká? Individuácia, identifikácia, že ja som z vás, ja som...

D. T.: Áno. A teraz metafyzicky poviem: nastáva v určitom... za určitých okolností účasť v spoločenstve, že – vy ma prijímate do spoločenstva takého a takého, vieš? Povedzme za, povedzme za určité obeti, že čoho si vážite? Povedzme odvalu. Váh odnáša chalupu alebo strechu, alebo čo. Ja skočím do rieky alebo három. Skočím do rieky a tak, három ho pritiahnem. Ty chlap!. Čiže tento mravný kódex, pretože trval storočia, je ustálený. Pretože chlap (*kašel*), to je pravý človek. Toto je náš, toto je cudzí. Ja som mal predsudky také, lebo som bol v cudzom prostredí. Prihovori sa mi babka, chlap... No, že chystáte, chystáte drevko na zimu? A však vidíte: Pílim, kálam... Ale on chce počuť, ako, čo poviem a ako poviem. Vieš si predstaviť – to vidno: Maďar alebo Nemec. Len čo ústa otvorí, tak hovorím... Len čo ústa otvorí, už vie, že toto je cudzí. Musí si dať pozor! Nó. Alebo povedzme oblečenie. To sú znaky. Oblečenie, nosíš na sebe znaky. Že ty si panička z mesta a nielen z mesta, ale z hlavného mesta. A že si bohatá a taká, vieš? Alebo... Takže samozrejme máš auto, máš prstene na rukách, to všetko vníma človek ako znak. Ako vieš, suma všetkých znakov, nielen hlasových, ale materiálnych znakov, tvorí reč. Reč. Nemusíš ani reč poznať, ale vidíš, keď si ľudia stavajú rovnako dom, ako my stavíme, jedia tak isto, ako my jeme, máš pocit, že to nie je cudzí. A môžeš aj mať, vieš, nejaký ... Ako Japonsko alebo ja neviem Čína, Mongolsko, to je absolútne iné. Ani nie hlasové znaky... Nevieš vysvetliť akosi ich pohybové (E. Š.: kódy jakési...), počkaj, kódy, to zasa... (E. Š.: No jsou to.) Reč je súhrn znakov, (E. Š.: No a potom jsou tam ještě mimoverbální.) To je to, znak môže byť gestom, oblečením (E. Š.: pokývaním), to všetko je znak. Znak. Ale to, čo nosí znaky, nosí jeden... nejaké výtvarné znaky... Prídem do tvojiz izby a vidím... no, pomyslím si, čo si pomyslím: Ty teda chceš byť inakšia.

...

D.T.: To je moje presvedčenie primitívne povedané o stvorení sveta, ktoré pokračuje. Brežnev (nás) chcel tuto úplne rozvalcovať svojimi tankami,⁸⁵ ale po pár rokoch sa ukazuje, že nás nerozvalcoval, ale naopak, že nás prebudil, prebúdzá nás mnohými českými aj slovenskými spisovateľmi, o tých svetových nehorovím, lebo ich veľmi málo poznám, prebúdzá nás k vyššiemu stupňu uvedomenia. Uvedomenia, uvedomenia, seba-vedomia. Dnes jeden malý národ ako tento nemožno rozdrobiť. Proč nemožno? Pretože má nejenom technické vedomosti a schopnosti, ale má predovšetkým své duchovní potence, přebuděné duchovní potence. Ty sa na mňa neďíváš...

E. Š.: Já ako dramaturg pripomínám – po slovensky.

D. T.: Dobre, tak to preložím.

E. Š.: Pán Tatarka, ak je to možné, ano?

D. T.: Dobre, ja to preložím. Mal by som, keby som mal hovoriť po francúzsky, to by ti ešte viac vadilo, alebo po hebrejsky, vieš? Prebúdzajú sa v nás nesmierne potence. Chápať jeden druhého a pretvárať. Ne znásilňovať, pretvárať svet k Boží podobě. Takže svätý Anton z Assisi⁸⁶ – spievali mu, jemu spievali vtáci jeho ľudskú pieseň, navzdory všetmu násilí, spievali mu vtáci, zvieratá a veci pieseň smíšenejši, ľudskejši, ľudskejši. Napokon božšejši, napokon to bude hymnus Bohu Stvořiteli. Hymnus Bohu Stvořiteli, vieš? Hymnus Ježišovi Kristovi Spasitel'ovi, vieš?

E. Š.: Ano, ale teraz môžeme pokračovať o tom, ako Boh stvoril svet, jak ho udelal, to byla původní myšlenka.

D. T.: Z toho vyplýva všetkého, že zápasíme spolu, muži a ženy, národy starých a mladých kultúr, zápasíme spolu. (E. Š.: Silní a slabí.) To neviem, neviem, či silní a slabí (E. Š.: morálně silní), spravedliví, spravedliví s nespravedlivými, světí s rúhavými a tak. Ale to, to je kategória stále ľudská. To je kategória stále ľudská a v najsurevejších, najneľudskejších podobách, vieš? Aby sme se překonali, aby sme sa překonali. Človek sa má, má... Je nevyhnutné, aby prekonával svoju národnú, triednu, povedzme kontinentálnu omezenosť. No a dospievame už teraz k nejakej planetárnej koncepcii.

E. Š.: Ano, ano, ale ty si tam povedal, že nestvoril svet ako idylu, ale ako zápas medzi mužom, najmä medzi mužom a ženou, a tento zápas je... To měl ještě myšlení takové, říkal jsi: že nič o sebe nevedel. Že, povedal si...

D. T.: Objavujú v sebe. Žena objavuje v sebe, že má muža, že je v nej muž. Že je v nej povedzme penis, že je v nej vládca. A muž naproti tomu objavuje: Vo mne je aj materská potreba milovať. Starat' sa o decko, ktoré sa mu zrodí.

E. Š.: Aj o cudzie, aj o decko svojej milej teraz v týchto časech...

D. T.: To je, to je trochu taká zvláštna cesta, na ktorú ma ty zvädzaš, ale nemôžem na ňu prísť (E. Š.: dobre, to by nebolo dobre) v tomto rozhovore. (E. Š.: Ano.) Takže... (E. Š.: Muž a žena.) Muž a žena získavajú týmito všetkými vedeckými disciplínami a výskumami o sebe čím ďalej hlbšie vedomosti a cez vedomosti aj hlbšie pochopenie. Dnes muž, povedzme, nekojí svoje dieťa zo svojho prsu, ale z obyčajnej lahvičky, ale ho miluje a cíti sa s ním solidárny ako jeho mať, ktorá svoje dieťa napájala svojím prsom a svojím mliekom. To mlieko je nielen fyzické, ukazuje sa to, je to mlieko otcovské, mlieko ľudskej solidarity. Ja som učil na školách, bol som ešte mladý a naraz prepukla vo mne, prepukol vo mne pocit, mal som štyri triedy chlapcov a mali...: To sú moje deti. Samozrejme, to biologické otcovstvo je pekné. Ale ničím sa nevie vyrovnat' tomu otcovstvu morálnemu. (E. Š.: Ano.) Ja som tvoj morálny otec, ja som za teba zodpovedný a ja ti chcem povedať všetko, čo viem pekné o svete, čo ťa môže nadchnúť a uchrániť, aby si neupadol do jedného násillia, vieš? Takže jedno morálne, psychologické otcovstvo je nezrovnateľne vyššie ako otcovstvo biologické. Ja som ťa spravil vo chvíli nadšenia, opitosti, úchvatu, ale to otcovstvo, ktoré trvá desaťročia a celý život, i keď som ťa nespłodil, je väčšie. To akosi uznávam. No a Otec nebeský, to je tá projekcia, stvoril svoje dieťky veľmi rozličné, ktoré iného východiska nemajú: nie že sa nenávidieť a zabíjať, ale milovať sa a uctievať. Túžba pretrvať, byť nesmrteľný, byť zbožštený nie je cieľom iba ľudským, ale dokonca rastlinným. Je známa predstava hybernizácie. Jedna cibuľa zhromažďuje celé leto v svojich listoch zásobu energie, aby pretrvala krutú zimu. (E. Š.: To je nádherná myšlenka.) A existuje taká istá túžba, túžba je nepresné slovo, ale tendence, povedzme, že ja vychovam toto hniezdo vtácie, ja vychovam toto hniezdo mojich potomkov, aby pretrvali. Čiže jedna cibuľa zhromažďuje energiu v svojich listoch, v svojich cibulích. A jedna, povedzme, rodina zhromažďuje svoju energiu v svojich potomkoch, v svojich deťoch. A v tých deťoch je napísané...

Štatistické ukazovatele textu a zoznam najfrekvencovanejších reťazcov znakov (tokenov) zoradených podľa počtu výskytov

***** Unique Words Read	=	18495
***** Total Words Read	=	108605

***** Total Chars Read = 381888
 ***** Paragraph = 21
 ***** Chapter = 21
 ***** Book = 14

13005	.	276	aj	127	tom
11330	,	268	ty	126	toho
2511	:	252	o	124	sú
2227	a	238	jsi	117	mal
1690	to	232	jsem	114	Ty
1162	sa	217	Tak	113	byl
1071	?	216	čo	112	teraz
1032	E	216	za	111	ne
1031	Š	215	ma	109	nás
1029	je	212	alebo	108	Já
1021	som	208	by	104	potom
946	že	207	ti	104	asi
929	na	177	povedzme	100	my
924	v	172	co	100	jedna
836	tak	169	nie	98	taký
767	si	167	k	98	lebo
736	T	166	po	98	kde
735	D	164	ho	98	ještě
695	se	164	bolo	97	bylo
656	A	164	Ja	96	mu
598	(163	ten	94	od
595)	160	bola	94	ešte
582	No	158	!	92	tento
537	vieš	157	jak	92	on
527	ale	145	no	92	nebo
525	do	145	jeden	91	nám
524	To	143	boli	91	ktoré
456	ako	143	Takže	89	povedal
378	ja	141	keď	87	toto
361	už	141	já	87	V
330	z	138	tu	86	či
323	mi	138	ktorý	86	vlastně
317	tam	137	také	85	jako
310	sme	134	Ano	84	Áno
288	s	132	má	84	moja
284	bol	132	jsme	84	i
279	Ale	132	aby	84	ani

82	všetko	77	třeba	73	svoje
82	mne	76	žena	72	mňa
82	když	76	mě	71	teď
82	Vieš	76	byla	70	taká
79	byť	74	můj	70	jednu
78	ktorá				

Pokus o historicko-jazykovú analýzu listiny z roku 1865 pochádzajúcej z východného Slovenska

Peter Karpinský

Filozofická fakulta PU, Prešov

1. Jazyková situácia na východnom Slovensku vykazovala temer počas celého obdobia formovania sa slovenského jazyka isté odlišnosti od situácie v ostatných častiach slovenského územia.

Táto osobitosť východného Slovenska bola čiastočne spôsobená istým špecifickým vývojom a postavením tohto územia. Východ Slovenska, hlavne jeho západná a severná časť, bol veľmi silne poznamenaný značnou geografickou členitosťou a silnou pozíciou Nemcov, usadených tu na emfiteutickom práve, ktorí v stredoveku výrazne ovplyvnili hospodársky a spoločenský vývoj územia.

V roku 1412 bolo 13 spišských miest daných do zálohu poľskému kráľovi Vladislavovi, čím sa dostávajú pod hospodársky, politický a administratívny vplyv Poľska na 360 rokov.

Od 16. storočia dochádza v dôsledku Turkami obsadenej južnej časti Slovenska a územia medzi stredným a východným Slovenskom k prerušeniu vzájomných hospodárskych a kultúrnych kontaktov medzi východným Slovenskom a ostatnými časťami Slovenska.

K čiastočnej izolácii východného Slovenska prispela aj samotná administratívna správa územia. V 16. – 17. storočí dochádza k orientácii východoslovenských miest a stolíc mocensky na Sedmohradsko a obchodne na Poľsko, čo viedlo k tomu, že „integrácia východného Slovenska s ostatným slovenským územím bola slabá, vývin národného povedomia sa tu jednak do značnej miery oneskoroval, jednak nadobúdala regionálny charakter.“¹

Na území východného Slovenska absolútne chýbali akékoľvek väčšie slovenské hospodárske a kultúrne centrá. V najväčších mestách Bardejov, Košice, Levoča a Prešov tvorili prevažnú časť mestského patriciátu Nemci, ktorí často zabraňovali čo i len vstupu Slovákov do remeselných cechov, a teda i do správy

¹ BARTKO, L.: Bernolákovčina na východnom Slovensku, s. 160.